

Araştırma Makalesi/Research Article
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2020; 2(2): 64-83
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2020; 2(2): 64-83

**FAHRİ KAYA'NIN "GÜNÜN BİRİNDE ORAYA UĞRARSAN"
ADLI HİKÂYESİNE GÖRE II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA
DOĞU MAKEDONYA TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'YE GÖÇ ETME
SEBEPLERİ***

Cüneyt NUR**

ÖZ: Balkan Savaşları neticesinde Osmanlı Devleti'nin zorunlu olarak Balkanlardan, dolayısıyla Makedonya'dan tamamen çekilmesiyle Makedonya Türkleri, düne kadar hâkim millet konumundayken, bu topraklarda birdenbire Osmanlı Devleti'nin bakiyesi gözüyle bakılan, beş yüz küsur yıllık Osmanlı hâkimiyetinin hesabının ödetilmek istendiği bir azınlık olarak kendilerini bulmuşlardır. Osmanlı çekildikten sonra içinde önemli sayıda Türk nüfusunun yaşadığı bugünkü Makedonya toprakları, Sırp ve Bulgarlar arasında el değiştirmiş, sonunda Sırbistan'da kalarak II. Dünya Savaşı'na kadar Güney Sırbistan veya Vardar Banlığı adıyla önce Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, daha sonra ise Yugoslavya Krallığı'na bağlı olarak varlığını sürdürmüştür.

Hem Sırp hem Bulgar yönetimi döneminde birçok baskı ve zulme maruz kalan Makedonya Türkleri, bilhassa Doğu Makedonya Türkleri, II. Dünya Savaşı sırasında Makedon halkıyla birlikte Nazi Almanlarının işgaline karşı ve Almanların yardımıyla

* Bu makale 18-21 Eylül 2019 tarihleri arasında Trakya Üniversitesi – Edirne'de düzenlenen 7. Uluslararası Balkan Araştırmaları Sempozyumunda (UBTAS) bildiri olarak sunulmuştur.

** Öğr. Gör., Trakya Üniversitesi, Balkan Araştırma Enstitüsü, e-posta: cuneytnur@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9284-4638

Geliş Tarihi (Received): 26.10.2020

Kabul Tarihi (Accepted): 21.11.2020

Makedonya'yı işgal eden Bulgarlara karşı canlarını ortaya koyarak dört yıl savaşmış, vatan bildikleri toprakları düşman işgalinden kurtarmışlardır. Fakat savaş sonrasında gün gelip özgürlük ve kardeşlik-birlik adına savaşıp beraber kurdukları devlette de rahat olmadıkları için çareyi ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye göçte görmüşlerdir.

Fahri Kaya'nın söz konusu ettiğimiz hikâyesinde hem Makedonya Türklerinin Osmanlı sonrasındaki durumu çok veciz bir şekilde özetlenmiş hem de II. Dünya Savaşı esnasında aslında savaş bittiği hâlde Doğu Makedonya'nın Türk gençlerinin silah eğitimi verilmeden bilinçli bir şekilde yok edilmek amacıyla Srem Cephesi'ne Almanlara karşı savaşmak üzere gönderilmeleri olayı ve bu olaydan sonra hikâyenin başkahramanı olan Hamdi Ağa'nın Türkiye'ye göç kararı trajik bir şekilde anlatılmaktadır. Burada, söz konusu hikâyedeki anlatılanlardan yola çıkılarak Makedonya Türklerini Türkiye'ye göç etmeye zorlayan bazı sebepler üzerinde durulacak, aynı zamanda Sırp tarih yazımında da çok tartışmalı bir konu olan ve hikâyeye göre Türklerin önemli göç sebeplerinden biri olan Srem Cephesi konusunun izahına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fahri Kaya, Hikâye, Makedonya, Türkler, Osmanlı, Türkiye, Göç.

REASONS OF MIGRATION FOR THE TURKS OF EAST MACEDONIA IN THE POST-SECOND WORLD WAR BASED ON THE NARRATIVE OF FAHRI KAYA "GÜNÜN BİRİNDE ORAYA UĞRARSAN" ("IF YOU GO THERE SOME TIME")

ABSTRACT: As the Ottoman Empire had to get out of the Balkans, the Turks of Macedonia who had been the dominant ethnicity in Macedonia, found themselves as a minority, a remnant of the Ottomans with a history of five hundred years and an entity who had been forced to pay the bill of the Ottoman dominance in the region. The current lands of Macedonia were governed by Serbs and Bulgarians. Until the Second World War, it became a part of the Kingdom of Serbs-Croats and Slovenese as Southern Serbia or Vardar and after the War, it became a region of the Kingdom of Yugoslavia.

The Turks of Macedonia faced a number of pressure and persecution under the administrations of Serbians and Bulgarians, the Turks of East Macedonia in particular. They fought for four years during the Second World War together with the Macedonian people against the Nazi invasion, as well as against Bulgarians who invaded the country with the assistance of the Germans. They achieved the independence of those territories that were a homeland for Turks. Nevertheless, after the War, when they felt that they were not comfortable enough to keep living on those lands that once they fought for the freedom of the

FAHİRİ KAYA'NIN "GÜNÜN BİRİNDE ORAYA UĞRARSAN" ADLI HİKÂYESİNE GÖRE
II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA DOĞU MAKEDONYA TÜRKLERİNİN
TÜRKİYE'YE GÖÇ ETME SEBEPLERİ

country and the unity of the people, they decided to migrate to Turkey, which was a homeland for them, as a solution.

The narrative of Fahri Kaya, elaborated in this article, explores the situation of the Turks of Macedonia in the post-Ottoman period. The author explains the issue of those Turkish youth from East Macedonia who were sent to the Srem Front without any prior military practice so as to fight against the Germans even though the Second World War had already ended. In this particular story, the author describes the hero of the story, Hamdi Ağa, and his decision for migrating to Turkey in a tragic way. Taking these narratives into consideration, this research focuses on some possible reasons for the migration of Macedonian Turks to Turkey. Also, it stresses the Srem Front which is a still-disputable topic in the Serbian historiography and one of the main reasons for the Macedonian Turks for leaving their lands.

Keywords: Fahri Kaya, Narrative, Macedonia, Turks, Ottoman, Turkey, Migration.

Giriş

Makedonya Türklerinin Kapanmayan Yarası: Göç

İnsanların belirli bir zaman boyutu içerisinde bir yerleşim alanından, başka bir yerleşim alanına geçişi olarak tanımlanabilecek göç, kelime anlamı itibarı ile göçmeyi, yıkılmayı, gövdeden ayrılmayı ifade eder (Çalışkan, 2014: 138). Bu anlamda Osmanlı döneminde, özellikle Osmanlı'nın çekilmesinden hemen sonra Balkanlardan, yani Makedonya'dan Türkiye'ye gerçekleşen Müslüman-Türk göçünün, herhangi bir yer değiştirme eyleminden ziyade ya savaşların yıkıcı etkisiyle ya da kendileri üzerinde uygulanan zulüm ve baskıların etkisi ve neticesinde buradaki Türklerin kurulu düzenlerinin bozulup yıkılmasını, kök ve gövdelerinden ayrılmasını ifade ettiğini özellikle belirtmek gerekir.

Osmanlı'nın zayıflaması ve toprak kaybetmeye başlamasıyla birlikte gündeme gelen Müslüman-Türk göç hareketlerinin yaşandığı bölgelerden biri Balkanlardaki "Yugoslavya-Makedonya" topraklarıdır (Maskan, 2019: 107).

Genel olarak Balkanlardan, özel olarak ise Makedonya'dan 17. yüzyılda Osmanlı'nın yenilgisiyle sonuçlanan II. Viyana Kuşatması sonrasında meydana gelen Osmanlı-Avusturya Savaşları (1683-1699) sırasında (İnbaşı, 2012 : 377-381) başlayan Türk göçü, 19. yüzyılın ikinci yarısında patlak veren ve Türk tarihinde daha çok 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) esnasında Balkanlardan Türkiye'ye en büyük kitlesel göç hâlini almış (Arslan, 2008: 48) olmakla beraber, 1912-1913 Birinci ve İkinci Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı Devleti'nin tamamen buraları terk etmek zorunda kalmasıyla, bu coğrafyada yaşayan Müslüman-Türkler için acı bir kadere dönüşür.

Bütün diğer Balkan Türkleri gibi Makedonya'da yaşayan Türkler de Birinci Balkan Savaşı esnasında, ata yadigârı topraklarını terk etmekten başka çaresi kalmayan Osmanlı askerinin çekilmesiyle birlikte başlayan göçle, göçü izleyen soykırımla, âdeta Osmanlı'nın Balkanlarda beş yüz yıl süren hâkimiyetinin cezasını ödemişlerdir (*Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 1997: 7/63).

Osmanlı hâkimiyetinin sona erdiği Balkan Savaşları sonrası dönemde, hâkim millet konumundan azınlık konumuna düşen Makedonya Türklerinin, Sırbistan Krallığı sınırları içinde varlıklarını devam ettirmeleri hiç de kolay olmamıştır. Özellikle geleceğe dair belirsizlik ve endişelerin insanları son derece tedirgin ettiği, baskı ve zulmün sürdüğü I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadarki yıllarda yaşamak, buradaki Türkler için tam bir işkence olmuştur (*Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 1997: 7/63).

1918 yılında kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın ilk yıllarında birtakım hak ve özgürlüklere kavuşmuş olsalar da, çok kısa bir süre sonra önce Türkçe öğretim veren okulların kapatılması, daha sonra ekonomik durumun gün geçtikçe kötüleşmesi, ardından dinî ve millî kimliklerini hedef alan endişe verici gelişmeler, öte yandan Osmanlı yerine Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve savaş arkadaşlarının kurdukları Türkiye Cumhuriyeti

Devleti'nin verdiği umut, Makedonya Türklerini bir daha asla kapanmamak üzere açılan "göç kapısına" dayanmış, bu topraklara yüzyıllar boyunca âdeta bir nakış gibi işlenen Türk kimliğinin kökünün kazınma sürecini başlatmıştır (*Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 1997: 7/65).

Bu dönemde 1924 yılında başlayan ilk göçle birlikte Makedonya Türkleri bir daha onmamak üzere yara almış, büyük bir çoğunluğu bir ayağı Makedonya'da, bir ayağı Türkiye'de yaşamaya başlamışlardır. Her türlü siyasi ve kültürel faaliyeti yasaklayıp zaten sınırlı olan hak ve özgürlükleri tamamen askıya alan Altı Ocak 1929 Diktatörlüğünün ilan edilmesiyle 1936 yılında Makedonya Türklerinin ikinci göçü gündeme gelmiştir (*Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 1997: 7/66).

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde çıkarılan "Ziraî Islahat (Agrar Kanunu" ile Türklerin sahip oldukları geniş araziler zorunlu ve bedelsiz olarak istimlak edilmek ve Türklerin arazi ve emlak sahibi olmaları engellenmesi suretiyle Türkler üzerinde uygulanan "ekonomik baskılar" da bu dönemde Türkleri göçe iten önemli sebepler arasında yer almaktadır. Söz konusu kanun çerçevesinde arazi, çiftlik ve emlaklarını kaybetmeleri ve devamlı baskılar nedeniyle bu dönemde 26.120 aile veya 108.179 Türk, Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır (Nuredin, 2008: 59).

II. Dünya Savaşı yılları Makedonya Türkleri için Balkan Savaşlarından sonra her bakımdan en ağır geçen yıllar olmuştur (*Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 1997: 7/66). Bu dönemde Makedonya'nın doğu kesimi dâhil olmak üzere Bulgar, orta ve batı kesimlerinin bir bölümü Alman ve İtalyan işgalinde kalmıştır (Nuredin, 2008: 60). Bu dönemde Türkler özellikle Bulgarların yoğun baskısına maruz kalmışlardır (*Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 1997: 7/66).

Bir yandan Bulgar, öte yandan Arnavut asimilasyon baskısının hüküm sürdüğü yıllarda Makedonya Türklerinin tek seçeneği, en azından temel hak ve özgürlüklerin sağlanacağı vaadiyle sahneye çıkmış olan Tito ve

Yugoslavya Komünist Partisi önderliğinde yürütülen Halk Kurtuluş Savaşı'na doğrudan doğruya katılmak ve destek vermek olmuştur (*Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 1997: 7/66-68).

Savaş bittikten sonra Türklere, Türkçe okulların açılması, Türkçe gazete ve dergilerin yayınlanması gibi önemli bir takım sosyo-kültürel haklar tanınmakla beraber devlet ve rejimin planlı olarak uyguladığı bazı politikalarla Makedonya'da ve Yugoslavya'daki Müslüman-Türk nüfusunu Türkiye'ye göç etmeye zorladığı görülmektedir.

Nitekim bu dönemde de bir grup aydının kurmuş olduğu Yücel Teşkilatı nedeniyle hepsi komünizm düşmanı olarak görülüp siyasi baskılara maruz kalan Türklerin, yine aynı dönemde çıkarılan ve büyük çiftliklerin kamusallaştırılmasını ve köylülerin topraklarına el konulmasını öngören sosyal kanun reformuyla arazi ve emlakları kamusallaştırılıp ellerinden alınmak suretiyle ekonomik baskılara maruz kaldıkları bilinmektedir (Nuredin, 2008: 66).

Hülasa Osmanlı'nın bu topraklardan çekilmesinden sonraki çeşitli dönemlerde "etnik farklılıktan dolayı ayrıma tabi tutulup, baskı, zulüm görme ve en korkuncu sistematik bir şekilde, etnik soykırımı tabi tutulma, din farklılıklarından kaynaklanan baskı ve zulümler" (Maskan, 2019: 107), bir de zorlaştırılan ekonomik şartlardan dolayı bu topraklarda hayatı sürdürmenin zorlaşması gibi sebeplerden Makedonya'dan Türkiye topraklarına bireysel ve toplu olarak gerçekleşen Türk göçünün II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Tito Yugoslavyası döneminde de 1953'ten 1967'ye kadar "serbest göç" adı altında gittikçe büyüyen rakamlarda devam ettiği görülmüştür.

1953 ve sonrasında Makedonya'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin başta gelen özelliği, çok kısa sayılabilecek bir sürede, Makedonya'daki Türk nüfusunun müthiş bir hızla azalması; ikinci önemli özelliği ise Balkan Savaşlarından sonra çok zor şartlar altında yetişen, buna bağlı olarak sayıları

son derece az olan Türk aydınlarının büyük bir bölümünü bu toprakları terk etmeye zorlamasıdır (*Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 1997: 7/70-77).

Özetle söylemek gerekirse; Balkanlardan, dolayısıyla Makedonya'dan Türkiye topraklarına esas ve en büyük toplu Türk göçü, tarihte 93 Harbi olarak da geçen Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) esnasında yaşanmış, 1912-1913 Balkan Savaşlarıyla artarak devam eden söz konusu göç, 1923-1951 Krallık Yugoslavyası döneminde fert ve aile düzeyinde, 1952-1967 Tito Yugoslavyası döneminde kitlesel düzeyde, 1968-1996 döneminde de yine fert ve aile düzeyinde devam etmiştir (Maskan, 2019: 107).

İşte Fahri Kaya, söz konusu hikâyesinde Osmanlının bu topraklardan ayrılmasından sonra II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Tito Yugoslavyası dönemi dâhil, hem Türklerin yaşadıklarının bir nevi özetini sunmakta hem de ağırlıklı olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra Makedonya'dan Türkiye'ye Türk göçünün önemli sebeplerinin ipuçlarını vermektedir.

Fahri Kaya'nın Hayatı

Makedonya Türk toplumunun ve edebiyatının en önemli şahsiyet ve aydınlarından biri olan Fahri Kaya, Fatime Hanım ve Mustafa Efendi'nin oğlu olarak 15 Haziran 1930'da Kumanova'da dünyaya gelmiş, hayatının çocukluk yılları Krallık Yugoslavyası'nda, gençlik ve olgunluk yılları II. Dünya Savaşı sonrasında Tito'nun kurduğu Federal Sosyalist Yugoslavya'da, altmışından sonraki yılları ise bağımsız Makedonya Cumhuriyeti'nde geçmiştir. Tarihe, dolayısıyla bu topraklardan yapılan göçlere şahitlik etmiş en önemli Makedonya Türk yazarı olmasının yanı sıra Tito Yugoslavyası döneminde milletvekilliği, parti başkanlığı, Cumhurbaşkanı yardımcılığı, Tanıtım Bakanlığı, *Birlik Gazetesi* baş ve sorumlu yazarlığı gibi üst düzey görevlerde bulunmuş, nadir ve önemli Türk kökenli siyasetçi, bürokrat ve kültür adamıdır. Fahri Kaya, ayrıca

Makedonya Yazarlar Birliği ve Makedonya Gazeteciler Cemiyeti üyesidir (N. R. Gürel ve Z. Gürel, 2015: 14-17; Ülker, 1998: 54).

Fahri Kaya'nın babası Mustafa Efendi, Üsküp İdadisini bitirmiş, yüksek tahsilini Türkiye'de Türk edebiyatı üzerine tamamlamış, mezuniyetinden sonra bir müddet Türkiye'de İstanbul-Üsküdar'da ve Manisa'da öğretmenlik yapmış, daha sonra 1921 yılında Makedonya'ya dönüp Kumanova'ya yerleşince şehirdeki medresede birkaç yıl Kavaid-i Osmaniye derslerini vermesinin dışında Sırpça bilmediği için öğretmenlik mesleğinden uzak kalmış, II. Dünya Savaşı bitince önce Kumanova'da açılan "Işık" adını taşıyan Türkçe okulunun müdürlüğünü yapmış, daha sonra ise Üsküp'e taşınıp burada öğretmenler için düzenlenen yaz kurslarında Türk Dili dersleri vermiş, bir müddet de "İrfan" okulu ile Üsküp'teki lise sınıflarında da çalışmış (N. R. Gürel ve Z. Gürel, 2015: 14; Ülker, 1998: 54) kendini iyi yetiştirmiş dönemin Türk aydınlarından.

Daha sonra ailesi annesi, babası Türkiye'ye göç edince Fahri Kaya tek başına Üsküp'te kalarak hayat mücadelesini bu topraklarda devam ettirmiştir. Annesi Fatime Hanım ve babası Mustafa Efendi'nin kabirleri İstanbul'dadır.

Gelenek ve göreneklere bağlı bir aile ortamında yetişen Fahri Kaya, ilkokula başlamadan önce sıbyan mektebine devam ederek şehrin ünlü muallimlerinden Mukaddes Hoca'nın yanında hatim indirmiştir. Yaşadığı şehrin Bulgarlar tarafından işgal edilmesiyle ortaokulu Bulgarca sürdürür, 1946 yılında babası Türk okullarına öğretmen yetiştirmek için açılan pedagoji kurslarına Türk dili ve edebiyatı hocası olarak atanınca Fahri Kaya da ailesiyle beraber Üsküp'e taşınıp öğretmen olmak için buradaki pedagoji kursuna yazılır. Üç aylık kursun sonunda henüz lise üçüncü sınıfına devam etmeye hazırlanırken Makedonya Eğitim Bakanlığı onu öğretmen olarak bir Türk köyüne görevlendirince 1946 yılının Ekim ayında kendisini Doğu Makedonya'da bulunan Koçani şehrine bağlı yetmiş hanelik halis muhlis

Türk köyü olan Yakınova'da bulur. Bir ay sonra on altı yaşındaki Fahri Kaya okulun hem öğretmeni hem de yöneticisi olur. Ergenlik dönemini Yakınova'da köylülerle içli dışlı samimi bir ortamda geçiren Fahri Kaya, her fırsatta hayatında Yakınova'da kaldığı dört yılın Belgrad Üniversitesinde geçirdiği dört yıldan çok daha yararlı olduğunu söylemiştir. (N. R. Gürel ve Z. Gürel, 2015: 14, 15).

Balkanlarda tipik bir Türk köyü olan Yakınova'nın harplere katılmış gazilerinden dinledikleri, öğrencilerinin sevimliliği ve samimiyetleri, tabiatın güzelliği Fahri Kaya'nın ilk yazarlık tecrübelerinin arka planını oluşturmaktadır. Zamanla bu köyden ayrılrsa da bu birikimin onun eserlerinde hep yansıdığı görülmektedir.

Dört yılın ardından köydeki öğretmenlik görevinden istifa eden Kaya, 1950 yılının haziranında, Üsküp'e ailesinin yanına dönüp yüksek öğrenimini önce Üsküp'teki Filoloji Fakültesinde, daha sonra ise Belgrad'daki Filoloji Fakültesinin Şarkiyat Bölümünde sürdürmeye karar verir ve buradan mezun olur (N. R. Gürel ve Z. Gürel, 2015: 14, 15).

Fahri Kaya, Belgrad'taki öğrenciliği süresince Süreyya Yusuf, İsmail Eren ve Hasan Kaleşi gibi dönemin kalem erbabıyla da tanışıp dostluğunu iletir. 1952-1953 yıllarında, o dönem Kültür ve Eğitim Bakanlığında aldığı bursun karşılığı olarak yaz aylarında Makedonya Devlet Arşivinde çalışmak zorunda kalan Kaya, Belgrad'taki eğitimini tamamlayıp Üsküp'e dönünce daha önce uzun yıllar yazdığı ve muhabirliğini yaptığı *Birlik* gazetesinde çalışmak istese de iki yıl önce aile fertleri İstanbul'a göç ettiği için işe alınmaz. Fahri Kaya 1954 yılında Üsküp Radyosunda çalışmaya başlayıp burada çocuk ve kültür yayınlarını hazırlar. İki yıl sonra bir taraftan radyodaki işine devam ederken bir taraftan da Makedonya'nın önemli yazarlarından biri olan Necati Zekeriya'nın yönettiği *Sevinç* dergisine geçerek onunla birlikte *Sevinç* ve yeni çıkmaya başlayan *Tomurcuk* dergilerinde çalışır. Daha sonra 1958-1969 yılları arasında on bir yıl boyunca

Birlik gazetesinde çalışan Kaya, başta kültür sayfaları sorumlusu olduğu gazetenin kısa bir süre sonra baş ve sorumlu yazar yardımcısı görevlerini yürütür. 1962 yılının sonlarında önce gayriresmî, 1964 yılından itibaren ise resmî olarak gazetenin baş ve sorumlu yazarı olur. Makedonya Türk edebiyatının gelişmesinde önemli katkısı olan *Sesler Aylık Toplum Sanat Dergisi*'nin yayın hayatına geçmesinde etkili olan Kaya, uzun yıllar söz konusu derginin yayın konseyi başkanlığını yürütür. Ayrıca 1966 yılında başkanlığını yaptığı "Yeni Yol" Kültür Güzel Sanatlar Derneğini yeniden yapılandırarak canlanmasına vesile olur (N. R. Gürel ve Z. Gürel, 2015: 15, 16).

Fahri Kaya, her ne kadar 1950 yılından sonra öğretmenlikten ayrılmışsa da 1955-1965 yılları arasında göç yüzünden öğretmensiz kalan Üsküp'teki Tefeyyüz İlköğretim Okulunda, Nikola Karev Öğretmen Okulunun Türk sınıflarında ve Üsküp "Kliment Ohridski" Pedagoji Akademisinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Türk edebiyatı derslerini okutarak öğretmenlikle olan bağını devam ettirmiştir. Bu süreçte Kaya, önceleri Necati Zekeriya ile birlikte, daha sonra ise tek başına Makedonya ve Kosova'da Türkçe eğitim için ihtiyaç duyulan Türkçe okuma ve alıştırma kitaplarını da hazırlamıştır (N. R. Gürel ve Z. Gürel, 2015: 16, 17).

1969 yılında biraz da arkadaş çevresinin etkisiyle *Birlik* gazetesindeki görevinden ayrılarak siyasete atılan Fahri Kaya, aynı yıl milletvekili seçilir. Bundan sonra iki yıl boyunca Makedonya hükûmetinin kültür sorunlarıyla uğraşan Kaya, daha sonra Tanıtma Sekreterliğinin veya bugünkü adıyla Tanıtma Bakanlığının başına geçer ve altı yıl boyunca bu görevde kalır. 1974 ve 1978 kurultaylarında Makedonya Komünistler Birliği Başkanlığına seçilen yazar, yılın sonlarında Makedonya Komünistler Birliği İcra Komitesinin üyesi olup daha sonra da partinin başkanlığına seçilmiştir (N. R. Gürel ve Z. Gürel, 2015: 17).

Son olarak 1982 yılında yedi kişiden oluşan ve Makedonya Cumhurbaşkanlığı görevini gören konseyin başkanlığına seçilen Kaya, devletin en yüksek mevkiinde iken 1990 yılında Tito Yugoslavyası'nın dağılması üzerine 1991'de emekliye ayrılmıştır (N. R. Gürel ve Z. Gürel, 2015: 17).

Emekliye ayrıldıktan sonra hayatını bağımsız Makedonya Cumhuriyeti'nin başkenti Üsküp'te geçiren Fahri Kaya, büyük bir enerji ve şuurla bu topraklardaki Türk kültür ve sanat dünyasına yeni değerler katmaya devam etmiştir. Makedonya'da ve Balkanlarda Türk kimliğinin yaşaması ve Türk kültür varlığının yenilenmesi ve gelişmesi için büyük bir içtenlikle çalışıp çabalayan, duruş, duyarlılık ve tecrübe sahibi olan Fahri Kaya (N. R. Gürel ve Z. Gürel, 2015: 17, 18), 23 Mart 2020 tarihinde, doksan yaşında hayata veda etmiştir.

Fahri Kaya'nın Eserlerinde Göç Olgusu

Fahri Kaya'nın özellikle *Sesler* dergisindeki birçok hikâyesinde Makedonya Türklerinin Türkiye'ye göç konusunun sebepleri ve sonuçları ile birlikte ele alındığı görülür (Karakuş, 2017: 365, 366).¹ Makedonya Türklerini belirleyen temel çizgiler olan etnik kimlik ve göç ile ilgili sorunlar Fahri Kaya'nın hikâyelerinde en bariz ve dolaysız bir şekilde karşımıza çıkmaktadır (Ülker, 1998: 54). Kaya'nın göç olgusunu işlediği hikâyeler arasında en önemlileri olarak *Çok Kırılmıştı, Acı Bir Gülümseme, Tevzi İşleri Memuru, Lamba Yanık Kaldı, Toprağın Hikâyesi, Mezarlık, Günün Birinde Oraya Uğrarsan* adlı hikâyelerini saymak mümkündür.

¹ Fahri Kaya'nın eserlerindeki göç konusu ve olgusu üzerinde *Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu* (1998: 54-61) adlı çalışmasında duran Çiğdem Ülker'den sonra Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk edebiyatı üzerinde doktora tezi olarak hazırlayıp kitaplaştırdığı ve bu alanda şimdiye kadar hazırlanmış en kapsamlı çalışma olan *Sesler Dergisi Etrafında Teşekkül Eden Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatı* adlı çalışmasında Ertuğrul Karakuş (2017: 365-374) daha etraflıca durmuştur.

Göçü, adı geçen hikâyelerinin ilk üçünün kiminde doğrudan, kiminde ise bir yan motif olarak işleyen yazar, Makedonya Türklerinin göçüne sebep olan etkenler olarak bu topraklarda yaşayan Türklerin toplumda kendini gerçekleştirememesi, kırılmışlık, yarınsızlık, geçmişini ve köklerini kaybetme duygusu, kendini yaşadığı toprağa ait hissetmeme konuları üzerinde durmaktadır. Yazara göre Makedonya toplumunda kendini gerçekleştiremeyen Türklerin tek bir çıkış yolu kalmaktadır, o da göç etmek, göçmen kimliğiyle Türkiye'ye gelmektir. Ancak ona göre göç kararını vermek de uygulamak da hiç de kolay bir şey değildir. Bu, yeni acıların nesiller boyu sürecek yeni problemlerin kaynağıdır. Ancak ülkede kalırsa, bu da çok büyük sıkıntıları beraberinde getirecektir. Makedonya Türklerinin bölgede sayıca azalmalarına yol açan bu göçler hep gündemde olmuştur. Bu hem hikâyelerde hem gerçekte böyledir. Köyler boşalmış, verilen emekler boşa gitmiş, bu topraklar için harcanan çabalar yok olmuştur. Fahri Kaya, bu durumu Makedonya Türklerinin trajedisi olarak tanımlar (Ülker, 1998: 56, 57).

Göç konusunu işlediği hikâyelerinde Fahri Kaya, gidenlerin ve geride kalanların duygularını dile getirir. Evini, toprağını, vatanını terk ederek göç edenlerin yeni ülkede, yani Türkiye'de tutunup tutunamayacakları ise, ona göre ayrı bir konudur. Ancak bu göç dalgalarıyla Türkiye'ye gitmeyip bu topraklarda kalanların göç etme düşünceleri de sona ermiş, "göç" unutulmuş değildir. Her yeni güne göç düşüncesiyle başlanır. Bu, hem gerçek hayatta hem de edebiyata yansıyan yüzünde böyledir (Ülker, 1998: 61).

Makalemizin konusu olan "Günün Birinde Oraya Uğrarsan" adlı hikâyesinde ise, yazar diğer hikâyelerden farklı olarak hem genel olarak Osmanlı'nın bu topraklardan çekilmesinden sonra Makedonya Türklerinin göç sebepleri üzerinde hem de özel olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra binbir vaatle ve büyük umutlarla bekledikleri güzel günlerin yerine yine acılarla karşılaşan ve büyük hayal kırıklıkları yaşayan Makedonya

Türklerinin durumları, özellikle de Doğu Makedonya Türklerinin yaşadıkları büyük bir trajedi üzerinden bu bölgede yaşam mücadelesi veren Türklerin Türkiye'ye göç sebepleri üzerinde durmaktadır.

"Günün Birinde Oraya Uğrarsan" Hikâyesine Göre II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Doğu Makedonya Türklerinin Türkiye'ye Göç Etme Sebepleri

Osmanlı'nın bu coğrafyadan çekilmesinden sonra Makedonya Türklerinin âdeta kapanmayan yarası olan göç veya hicret konusuna Makedonya Türk yazarlarının çoğunun eserlerinde çokça yer verdiği görülmektedir. Şüphesiz ki göç konusuna eserlerinde en çok yer veren yazarların başında Fahri Kaya gelmektedir. Yukarıda saydığımız özellikleri dolayısıyla tarihe her açıdan tanıklık etmiş olması, Fahri Kaya'nın göçle ilgili yazmış olduğu hikâyeleri ve bu hikâyelerde anlattıklarını daha da önemli kılmaktadır.

Fahri Kaya'nın göç konusunu doğrudan veya dolaylı olarak işleyen birden fazla hikâyesi bulunmakla beraber, tamamen göç konusunu işleyen ve yazarın hayatından izler taşıyan bu hikâyenin Ertuğrul Karakuş'un kısmen değinmesinin (2017: 366-367) dışında, Fahri Kaya'nın kendisi ve eserleri ile ilgili yapılan çalışmaların hiçbirinde (N. R. Gürel ve Z. Gürel, 2015; Ülker, 1998: 54) söz konusu edilmemesi, bizim *Sesler* dergisinin 1997 Kasım-Aralık Sayısının 9-15 sayfaları arasında yer alan bu hikâyeyi (Kaya, 1997: 8) ele alıp bu açıdan incelememize sebep oldu.

Edebiyatın ve edebî eserlerin bir nevi hayata tanıklık ettikleri gerçeğinden yola çıkarak, Fahri Kaya'nın söz konusu hikâyesinin de Makedonya'dan Anadolu'ya II. Dünya Savaşı sonrasında yapılan göçlere tanıklık ettiği söylenebilir.

Yazar her ne kadar hikâyedeki vakanın tam olarak ne zaman ve nerede gerçekleştiğinden bahsetmese de anlatılanlardan yola çıkarak birtakım çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Nitekim vakanın bir köyde ve köyde

öğretmenlik yapan bir Türk öğretmeniyle köyün itibar sahibi bir yaşlısı arasında geçmesinden, söz konusu hikâyedeki köyün Fahri Kaya'nın dört yıl öğretmenlik yaptığı Doğu Makedonya'daki Yakınova, öğretmenin Fahri Kaya'nın kendisinin, yaşlı adamın ise o köydeki güngörmüş yaşlı insanlardan birinin olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim köyün güngörmüş yaşlısı olan Hamdi Ağa'nın buradaki Türklerin II. Dünya Savaşı'nda çektiklerini anlatırken *"Bunları anlat ama, bu şimdi sana söyleyeceklerim şimdilik sende kalsın... Gün gelir onu da anlattırısın ama şimdilik sadece kaydet..."* (Kaya, 1997: 11) sözlerinden bunu açıkça anlayabiliyoruz. Daha doğrusu, köyde öğretmenlik yaptığı bu zamanlar, henüz II. Dünya Savaşı'nın yeni bittiği ve yeni sistemin veya partizanların Srem Cephesi'nde Doğu Makedonya Türklerini yok etmek amacıyla gönderdiklerinin açıkça anlatılamayacağı zamanlar olduğu için, Fahri Kaya'nın Tito Yugoslavya'sı döneminde yazdığı hikâyelerinin hiçbirinde bu olaya yer vermeyip ancak Yugoslavya'nın dağılmasından altı yıl sonra, 1997'de bunları bu hikâyesinde anlatmasından, bu notları tutan öğretmenin kuvvetle muhtemel kendisi olduğu anlaşılmaktadır.

Fahri Kaya'nın kaleme almış olduğu bu hikâye esas itibarıyla hikâyenin başkahramanı ve yazarın sözünü kendisine emanet ettiği kişi Hamdi Ağa ve köyde görev yapan fakat ismi verilmeyen Türk öğretmeni arasındaki diyalogdan ibaret olmakla beraber hikâyede özellikle Hamdi Ağa'nın ağzından anlatılanlar hem oradan Anadolu'ya gerçekleşen göçler ve sebepleri hem de Osmanlı'nın çekilmesinden sonra, özellikle II. Dünya Savaşı esnasında ve hemen sonrasında Türklerin durumları ve yaşadıkları sıkıntılar hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Hikâyede İkinci Meşrutiyeti, hatta V. Mehmet Reşat'ın Manastır'a gelişini hatırlayan Osmanlı ordusunda yedi yıl askerlik yapmış, başından çok şey geçmiş, çok şey görmüş bir evlâd-ı fâtihân olarak tarif edilen Hamdi Ağa, Makedonya'daki Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesinden sonra köyün gözde ve saygın, pek zengin olmayan fakat ailesini iyi geçindirebilecek mal

ve mülk sahibi, zengin hayat tecrübesi sayesinde köylülerden bir çoğunun derdine derman olmaya çalışan babacan bir adam olarak tasvir edilmektedir.

Zaman zaman okula uğrayan ve öğretmenle sürekli sohbet eden Hamdi Ağa, "tasını tarağını toplayıp" ailece Anadolu'ya göç etmeye karar verince, göç etmeden üç gün önce köyün okuluna uğrayıp içini, âdetâ Osmanlı sonrasında Makedonya Türklerinin çektiklerini özetleyen ve aynı zamanda Makedonya'dan Anadolu'ya yapılan genel göç sebeplerini açıklayan şu sözlerle döker:

"Neler görmedik biz bu topraklarda. Osmanlı Devleti'nin bozguna uğramasından sonra buralarda kurulan yeni yönetim bize saldırdı. Sırplar geldi, beş yüz küsur yıllık Osmanlı hâkimiyetinin hesabını ödetmek isteğiyle ellerinden geleni yaptı. Bulgar geldi, soyumuzu sopumuzu sövüp saydı. Ardından tekrar Sırp geldi... Dövdüler, vurdular, canımızı yaktılar. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Nazi Almanların yardımıyla gene Türk düşmanı Bulgar hükümeti geldi. Bu defa da ilk olarak bize saldırdılar... Halk dayanamadı. Yeni istilacıya karşı savaştan partizanları destekledi. Dağlara çıktı. Bulgarlardan kurtulmak için dört yıl savaştı. Bu savaşta yüzlerce Türk genci öldü, sakat kaldı. Ama gün geldi Özgürlük ve birlik-kardeşlik adına savaşıp beraberce kurduğumuz yeni devlette de rahat olamadık. Bizi zorla kooperatife soktular. Toprağımızı, hayvanlarımızı elimizden aldılar. Hiçbir zaman tarlada çalışmayan Hocamızın hanımı tütün kırmak, pirinç ekmek, çapa çapalamak, biçilen buğday demetlerini bağlamak zorunda kaldı. Biz buna dayanamayız. Bunun için tası tarağı toplamağa karar verdim." (Kaya, 1997: 9)

Hamdi Ağa'nın söylediklerinden yola çıkarak Türklerin bu topraklardan göç sebeplerini Osmanlı sonrasındaki yönetimlerin Osmanlı hâkimiyetinin hesabını onlardan sorarcasına yaptıkları zulümler, ekonomik baskılar ve köy hocasının hanımı üzerinden onur ve haysiyetlerinin ayaklar altına alınması olarak özetlemek mümkündür.

Hikâyenin devamında Hamdi Ağa'nın belki de esas göç etmesine sebep olan, onlar için çok önemli olduğunu ifade ettiği Srem Cephesi'yle

ilgili bir olayı anlatmaya geçmeden önce II. Dünya Savaşı yıllarında, Doğu Makedonya'yı istila eden, Türklerin kökünü kurutmak isteyen Nazi Almanlarının yamakları olarak nitelendirdiği Bulgarlara karşı Makedonlarla karşı koyup bu savaşta çok sayıda Türk gencinin öldüğünü söylemesi üzerine köy öğretmenin *"Bunları öğrencilerimize anlatıyoruz Hamdi Ağa. Zaten kitaplarda da bu topraklarda Türklerin de özgürlük için savaştı yazılıyor."* şeklinde cevap vermesi üzerine *"Ya işte savaş yıllarında, komşu köyde teravi namazını kılarken cemaatin cami içinde diri diri yakıldığını anlatıyor musun?"* (Kaya, 1997: 11) şeklindeki sözleri Türklere uygulanan zulümlerin vahametini gözler önüne sermektedir.

Hamdi Ağa'nın köy öğretmenine esas anlatmak istediği ve göçle birlikte unutulmasından korktuğu mesele ise savaşın bittiği sırada Almanlara karşı açılan Srem Cephesi ve köyden cepheye zorla gönderilen on yedi Türk gencinin trajik sonu ve bu trajik olayın daha sonra göç üzerindeki etkisidir aslında. Hikâyede anlatıldığına göre, II. Dünya Savaşı'nın tam bitti sanıldığı ve insanların Nazilerin esaretinden kurtulduk diye sevindikleri, yeni idareyi kuranların hep kardeşlik-birlikten bahsettikleri, Türklerin rahatlayacaklarına dair umutlarının arttığı bir zamanda Yugoslavya Devleti, Almanlara son darbeyi vurmak için Srem taraflarında yeni bir cephe açıp seferberlik ilan eder. Bunun üzerine ülkenin birçok yerinde olduğu gibi Doğu Makedonya'daki ve bu köydeki on sekiz yaşından kırk beş yaşına kadar Türk erkekler de seferber edilip hiçbir silah eğitimi verilmeden doğrudan Srem Cephesi'ne ilk savunma hattına sürülerek ölüme gönderilirler. Köyden cepheye gönderilen on yedi genç, cepheden kaçıp köye dönerler. Devlet milisleri tarafından aranmaları üzerine bu on yedi Türk genci, köyün arkasındaki dağda saklanırken bulunup kurşuna dizilirler.

Hamdi Ağa son derece acı olan bu olayı anlatırken olaydan sonra, yani on beş veya on yedi delikanlı gizlice toprağa verildikten sonra, bir gün Devlet İstihbaratından iki kişinin köye gelip köyün yaşlılarını cami

avlusunda topladıklarını ve olayın kaçınılmaz bir durum olduğunu, asker kaçaklarının suçlu olduklarını, dolayısıyla bu olay hakkında hiçbir şekilde konuşulmamasını ve etrafta duyurulmamasını söylediklerini anlatır.

Hamdi Ağa'nın anlattıklarından bu olayın II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Doğu Makedonya'nın bu köyündeki Türklerin, özellikle öldürülen gençlerin ailelerinin ilk fırsatta Türkiye'ye göç etmelerine sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır:

"Zavallı ana-babalar. Kim bilir ne kadar acı çektiler?" ...

"Ebeveynlerinden bazıları uzun zaman çocuklarını kaybettiklerine inanamıyordu. Küçük İbrahim, oğlu gelir diye günlerce şehirden köye gelen yolun kenarında oturup duruyordu... Sonunda zavallı aklını oynattı... Öldürülen gençlerden Osman'ın annesi illetli oldu. Yusuf'un babası derdine dayanamayıp öldü... Yılmaz'ın ailesi ilk fırsattan yaralanarak buradan göç etti. Ötekiler de gidiyor öğretmen!..." (Kaya, 1997: 11)

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde Belgrad'ın kurtarılmasından sonra, 10 Kasım 1944'te açılıp 11 Nisan 1945'e kadar (Nikola Tošić Malešević, 2016: 335) yaklaşık 172 gün devam eden ve silah eğitimi verilmeden cepheye sürülen binlerce gencin ölümüne sebep olan Srem Cephesi, sadece Türkler arasında değil Sırp'lar arasında da pek kabul görmemiştir ve günümüze kadar sebep ve sonuçları tartışma konusu yapılan bir facia olarak görülmektedir (Parović, 2016).

Srem Cephesi'ne giden çocuk yaştaki askerler

(Resim Kaynağı: <https://www.ekspres.net/drustvo/sremiski-front-polemika-najveca-ratna-pobeda-ili-nepotrebna-klanica-u-trenutku-kada-je-rat-vec-bio-zavrsen>)

Sonuç

Makedonya Türk edebiyatının ve toplumunun en önemli şahsiyet ve aydınlarından biri olan Fahri Kaya, anlaşıldığı kadarıyla otobiyografik bir özelliğe sahip olan “Günün Birinde Oraya Uğrarsan” adlı kısa hikâyesinde özelde Doğu Makedonya’dan genelde ise Makedonya’dan Türklerin Anadolu’ya, yani Türkiye’ye göç etmelerinde etkili olan sebepler üzerinde durmuştur.

Hikâyenin kahramanı Hamdi Ağa’nın söylediklerinden yola çıkarak Türklerin bu topraklardan göç etmelerinde etkili olan genel sebepler olarak Osmanlı sonrasındaki yönetimlerin Osmanlı hâkimiyetinin hesabını bu topraklarda kalan Müslüman Türklerden sorarcasına yaptıkları zulümler, onlara uygulanan ekonomik baskılar ve onur ile haysiyetlerinin ayaklar altına alınması olarak özetlemek mümkündür. Bunun yanı sıra yazar hikâyede söz konusu edilen köy sakinlerinin Türkiye’ye göç etmelerinde etkili olan özel bir sebepten ve tarihî bir gerçekten bahsetmektedir. Bu özel sebep ise, II. Dünya Savaşı’nın tam bitti sanıldığı ve insanların Nazilerin esaretinden kurtulduklarını diye sevindikleri ve yeni idareyi kuranların hep

kardeşlik-birlikten bahsettikleri, Türklerin rahatlayacaklarına dair umutlarının arttığı bir zamanda devletin ilan ettiği seferberlikle Doğu Makedonya'daki ve bu köydeki on sekiz yaşından kırk beş yaşına kadar Türk erkeklerinin seferber edilip hiçbir silah eğitimi verilmeden doğrudan Srem Cephesi'ne ölüme gönderilmeleri, orada ilk savunma hattına sürülmeleri; köyden seferber edilen on yedi gencin cepheden kaçıp köye dönmeleri ve devlet milisleri tarafından aranmaları üzerine köyün arkasındaki dağda saklanırken bulunup kurşuna dizilmeleri olayı ile ilgilidir. Nitekim yazar, hikâyenin kahramanı olan Hamdi Ağa'nın ağzından savaşın hemen sonrasında Doğu Makedonya'nın bu köyündeki Türklerin, özellikle öldürülen gençlerin ailelerinin ilk fırsatta Türkiye'ye göç ettiklerini söylemektedir.

Kaynakça

- ARSLAN, Sezer (2008), *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- ÇALIŞKAN, Berrin (2014), "1953 Göçü Sonrası Yücelcilerin Memleket/Yugoslavya ve Ana Vatan/Türkiye Algıları", *İnsan ve Toplum*, 4(8), 137-162.
- GÜREL, Nazlı Rana, GÜREL, Zeki (2015), *Fahri Kaya Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Üsküp: Yeni Balkan Yayınları.
- İNBAŞI, Mehmet (2012), "Üsküp", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 377-381.
- KARAKUŞ, Ertuğrul (2017), *Sesler Dergisi Etrafında Teşekkül Eden Çağdaş Makedonya ve Kosova Türk Edebiyatı (Şiir-Hikâye)*, Ankara: Bengü Yayınları.
- KAYA, Fahri (1997), "Günün Birinde Oraya Uğrarsan", *Sesler Aylık Kültür Sanat Dergisi*, Yıl XXXII, 320-321, 9-15.
- MASKAN, Ali (2019), *Kalanlara Gurbet Gidenlere Memleket Rumeli (Makedonya Türkleri)*, Ankara: Bengü Yayınevi.

NUREDİN, Abdulmecid (2008), *Osmanlı Sonrasında Makedonya*, Üsküp: Matüsiteb Yayınları.

PAROVIĆ, Branislav (2016), "Sremiski Front, Polemika: Najveća ratna pobeda ili nepotrebna klanica u trenutku kada je rat već bio završen?", <https://www.ekspres.net/drustvo/sremiski-front-polemika-najveca-ratna-pobeda-ili-nepotrebna-klanica-u-trenutku-kada-je-rat-vec-bio-završen>, (Erişim Tarihi: 22 Ekim 2020).

ТОШИЋ МАЛЕШЕВИЋ, Никола (2016), "Сремски Фронт – Од Формирања До Пробоја", Министарство одбране Републике Србије, Универзитет одбране у Београду, *Војно дело*, 5, с. 335 [TOŠIĆ MALEŠEVIĆ, Nikola (2016), Srem Cephesi- Açılışından Püskürtülmesine Kadar, Sırbistan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı, Belgrad Savunma Üniversitesi, *Vojno Delo/Savaş Eseri*, 5, 335].

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (1997), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÜLKER, Çiğdem (1998), *Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.